

Wydanie tymczasowe

WYROK TRYBUNA?U (pierwsza izba)

z dnia 12 listopada 2020 r.(*)

Odes?anie prejudycjalne – Podatek od warto?ci dodanej (VAT) – Szósta dyrektywa 77/388/EWG – Artyku? 4 – Poj?cie „podatnika” – Holding mieszany – Artyku? 17 – Prawo do odliczenia VAT naliczonego – VAT naliczony przez holding mieszany za us?ugi doradztwa w zakresie badania rynku pod k?tem nabycia udzia?ów w innych spółkach – Odst?pienie od planowanego nabycia – VAT naliczony od zap?aty prowizji bankowej za zorganizowanie i opracowanie struktury po?yczki obligacyjnej, maj?cej wyposa?y? spółki zale?ne w ?rodki niezbdne do realizacji inwestycji – Niezrealizowane inwestycje

W sprawie C?42/19

maj?cej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, z?o?ony przez Supremo Tribunal Administrativo (naczelny s?d administracyjny, Portugalia) postanowieniem z dnia 5 grudnia 2018 r., które wp?yn??o do Trybuna?u w dniu 24 stycznia 2019 r., w post?powaniu:

Sonaecom SGPS SA

przeciwko

Autoridade Tributária e Aduaneira,

TRYBUNA? (pierwsza izba),

w sk?adzie: J.-C. Bonichot, prezes izby, L. Bay Larsen, C. Toader, M. Safjan i N. Jääskinen (sprawozdawca), s?dziowie,

rzecznik generalny: J. Kokott,

sekretarz: M. Ferreira, g?ówna administratorka,

uwzgl?dniaj?c pisemny etap post?powania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 12 lutego 2020 r.,

rozwa?ywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu Sonaecom SGPS SA – J. Vieira Peres, A. Lobo Xavier, G. Machado Borges, I. Santos Fidalgo i A. Carrilho Ribeiro, advogados,
- w imieniu rz?du portugalskiego – L. Inez Fernandes, R. Campos Laires, T. Larsen i P. Barros da Costa, w charakterze pe?nomocników,
- w imieniu Komisji Europejskiej – M. Afonso, P. Costa de Oliveira i N. Gossement, w charakterze pe?nomocników,

po zapoznaniu si? z opini? rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 14 maja 2020 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 4 ust. 1 i 2 oraz art. 17 ust. 1, 2 i 5 szóstej dyrektywy Rady 77/388/EWG z dnia 17 maja 1977 r. w sprawie harmonizacji ustawodawstw państw członkowskich w odniesieniu do podatków obrotowych – wspólny system podatku od wartości dodanej: ujednolicona podstawa wymiaru podatku (Dz.U. 1977, L 145, s. 1, zwanej dalej „szóstą dyrektywą”).

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy Sonaecom SGPS SA (zwanym dalej „Sonaecomem”) a Autoridade Tributária e Aduaneira (organem podatkowym i celnym, Portugalia) w przedmiocie możliwości odliczenia podatku od wartości dodanej (VAT) naliczonego przez Sonaecom, w związku z wydatkami na, po pierwsze, usługi doradztwa w zakresie badania rynku pod kątem nabycia udziałów w innych spółkach, a po drugie, na zapłatę BCP Investimento SA prowizji za zorganizowanie i opracowanie struktury pożyczki obligacyjnej, gdy ani to nabycie, ani inwestycje, na które zaciągnięto pożyczkę, nie doszły do skutku.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Szósta dyrektywa została uchylona i zastąpiona dyrektywą Rady 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz.U. 2006, L 347, s. 1, zwanej dalej „dyrektywą VAT”).

4 Artykuł 4 ust. 1 i 2 szóstej dyrektywy, mający zastosowanie *ratione temporis* w postępowaniu głównym, stanowi:

„1. »Podatnikiem« jest każda osoba wykonująca samodzielnie i niezależnie od miejsca zamieszkania działalność gospodarczą, określony w ust. 2, bez względu na cel czy te rezultaty takiej działalności.

2. Działalność gospodarcza, określona w ust. 1 obejmuje wszelką działalność producentów, handlowców i osób świadczących usługi w szczególności z górnictwem, działalnością rolniczą i wykonywaniem wolnych zawodów. Za działalność gospodarczą uznaje się również wykorzystywanie, w sposób ciągły, własności dóbr materialnych lub niematerialnych do celów zarobkowych”.

5 Artykuł 13 szóstej dyrektywy, zatytułowany „Zwolnienia na terytorium kraju”, stanowi w pkt B, dotyczącym „pozostałych zwolnień”:

„Nie naruszając innych przepisów Wspólnoty, państwa członkowskie zwalniają na warunkach, które ustalają w celu zapewnienia właściwego i prostego zastosowania zwolnień od podatku i zapobieżenia oszustwom podatkowym, unikaniu opodatkowania lub nadużyciom:

[...]

d) następujące transakcje:

1) udzielanie oraz negocjacje w sprawach kredytu oraz zarządzanie kredytem przez osobę udzielającą go;

[...].

6 Artyku? 17 szóstej dyrektywy, zatytu?owany „Powstanie i zakres prawa do odlicze?”, stanowi:

„1. Prawo do odliczenia powstaje w momencie, w którym odliczany podatek staje si? wymagalny.

2. O ile towary i us?ugi s? u?ywane do celów zawieranych transakcji podlegaj?cych opodatkowaniu, podatnik jest uprawniony do odliczenia od podatku, który zobowi?zany jest zap?aci?, nast?puj?cych kwot:

- a) nale?nego lub zap?aconego podatku od warto?ci dodanej od towarów lub us?ug dostarczonych lub które maj? by? podatnikowi dostarczone przez innego podatnika;
- b) podatku od warto?ci dodanej nale?nego lub zap?aconego od towarów przywo?onych;
- c) podatku od warto?ci dodanej, który jest nale?ny na podstawie art. 5 ust. 7 lit. a) i art. 6 ust. 3.

[...]

5. W odniesieniu do towarów i us?ug, które maj? by? wykorzystane przez podatnika tak w przypadku transakcji okre?lonych w ust. 2 i 3, dla których podatek od warto?ci dodanej podlega odliczeniu, jak te? transakcji, dla których podatek nie podlega odliczeniu, odliczenie b?dzie dotyczy?o tylko takiej cz??ci podatku od warto?ci dodanej, jak[a] przypada na kwot? tych pierwszych transakcji.

Ta cz??? podlegaj?ca odliczeniu zostanie ustalona, zgodnie z art. 19, dla wszystkich transakcji przeprowadzanych przez podatnika.

Jednak?e pa?stwa cz?onkowskie mog?:

- a) upowa?ni? podatnika do okre?lenia proporcjonalnej cz??ci ka?dego obszaru jego dzia?alno?ci, pod warunkiem ?e dla ka?dego z tych obszarów b?dzie prowadzona osobna rachunkowo??;
- b) zobowi?za? podatnika do stosowania specjalnej stawki podlegaj?cej odliczeniu dla ka?dego z obszarów jego dzia?alno?ci i do prowadzenia osobnych rozlicze? dla ka?dego z sektorów;
- c) upowa?ni? lub zobowi?za? podatnika do stosowania odliczenia na podstawie wykorzystania ca?o?ci lub cz??ci towarów i us?ug;
- d) upowa?ni? lub zobowi?za? podatnika do stosowania odliczenia zgodnie z przewidzian? zasad? ustanowion? w ust. 1, w stosunku do wszystkich towarów i us?ug u?ywanych dla transakcji tam wymienionych;
- e) przewidzie?, ?e kwota podatku od warto?ci dodanej, która nie podlega odliczeniu przez podatnika, nie jest uwzgl?dniana, je?eli jest bardzo niska”.

7 Artyku? 19 szóstej dyrektywy, zatytu?owany „Obliczanie cz??ci podlegaj?cej odliczeniu”, w ust. 1 stanowi:

„Na cz??? podlegaj?c? odliczeniu na podstawie art. 17 ust. 5 akapit pierwszy sk?ada? si? b?dzie proporcja maj?ca [u?amek maj?cy]:

– jako licznik, ca?kowi? kwot?, poza podatkiem od warto?ci dodanej, obrotu w danym roku uzyskanego z transakcji, do których stosuje si? odliczenie podatku od warto?ci dodanej zgodnie z art. 17 ust. 2 i 3,

– jako mianownik – ca?kowi? kwot?, poza podatkiem od warto?ci dodanej, obrotu w danym roku uzyskanego z transakcji uwzgl?dnionych w liczniku oraz transakcji dla których nie przys?uguje odliczenie podatku od warto?ci dodanej. Pa?stwa cz?onkowskie mog? równie? w??czy? do mianownika kwot? subwencji innych ni? okre?lone w art. 11 cz??? A ust. 1 lit. a).

Cz??? podlegaj?ca odliczeniu b?dzie ustalana w stosunku procentowym w skali rocznej oraz zaokr?glona w górn? do pe?nej kwoty procentowej”.

8 Artyku? 20 szóstej dyrektywy, zatytu?owany „Korekta odlicze?”, w ust. 6 stanowi:

„Gdy podatnik zmienia form? opodatkowania z opodatkowania na zasadach ogólnych na opodatkowanie wed?ug specjalnych procedur lub odwrotnie, pa?stwa cz?onkowskie mog? podj?? wszelkie niezb?dne ?rodki w celu zapewnienia, aby podatnik nie uzyska? nieuzasadnionych korzy?ci ani nie poniós? nieuzasadnionych strat”.

9 Zgodnie z art. 413 dyrektywy VAT wesz?a ona w ?ycie w dniu 1 stycznia 2007 r.

Prawo portugalskie

CIVA

10 Artyku? 9 ust. 28 Código do Imposto sobre o Valor Acrescentado (kodeksu podatku od warto?ci dodanej), w brzmieniu maj?cym zastosowanie w chwili zaistnienia okoliczno?ci faktycznych rozpatrywanych w post?powaniu g?ównym (zwanego dalej „CIVA”) stanowi:

„Zwalnia si? od podatku:

a) udzielanie kredytów i po?rednictwo kredytowe w dowolnej postaci, ??cznie z transakcjami dyskontowania i redyskontowania, oraz administrowanie i zarz?dzanie kredytami przez podmiot, który ich udzieli?;

[...]

f) transakcje i us?ugi, ??cznie z negocjacjami, z wyj?tkiem zwyk?ego zarz?dzania, administrowania i przechowywania, dotycz?ce akcji, udzia?ów w spó?kach lub stowarzyszeniach, obligacji i innych rodzajów papierów warto?ciowych, z wyj?tkiem dokumentów ustanawiaj?cych tytu? prawny do towarów”.

11 Artyku? 20 CIVA, zawieraj?cy wykaz sytuacji, w których VAT naliczony przez podatnika mo?e zosta? odliczony, stanowi w ust. 1:

„Odliczy? mo?na wy??cznie podatek, którym obci??one zosta?y nabyte towary lub us?ugi, przywiezione lub wykorzystane przez podatnika w celu dokonania nast?puj?cych transakcji:

a) dostawy towarów i ?wiadczenia us?ug podlegaj?cych opodatkowaniu i niezwolnionych z podatku;

[...].

12 Artykuł 23 ust. 1 i 4 CIVA ma następujące brzmienie:

„1. Jeżeli podatnik w ramach swojej działalności dostarcza towary lub świadczy usługi, dla których części nie przysuguje odliczenie, to podatek zapłacony od nabycia podlega odliczeniu jedynie w części odpowiadającej rocznej kwocie transakcji, dla których przysuguje odliczenie.

[...]

4. Konkretną wartość procentową odliczenia, o której mowa w ust. 1, stanowi ułamek mający jako licznik – roczną wartość, bez podatku, dostaw i usług, od których przysuguje odliczenie na podstawie art. 19 i [art.] 20 ust. 1, a jako mianownik – roczną wartość, bez podatku, wszelkich transakcji dokonanych przez podatnika, w tym transakcji zwolnionych z opodatkowania lub niepodlegających opodatkowaniu, w szczególności subwencji niepodlegających opodatkowaniu innych niż dotacje na wyposażenie.

[...].

Dekret z mocą ustawy nr 495/88

13 Artykuł 1 ust. 1 i 2 Decreto-Lei n° 495/88 (dekretu z mocą ustawy nr 495/88) z dnia 30 grudnia 1988 r. (*Diário da República* I, seria I, nr 301 z dnia 30 grudnia 1988 r.), który reguluje status prawny i działalność *sociedades gestoras de participações sociais* (SGPS), w brzmieniu mającym zastosowanie do stanu faktycznego w postępowaniu gównym (zwanego dalej „dekretem z mocą ustawy nr 495/88”), stanowi:

„1. Jedynym przedmiotem działalności [SGPS] jest zarządzanie udziałami innych przedsiębiorstw jako pośrednia forma prowadzenia działalności gospodarczej.

2. W rozumieniu niniejszego dekretu z mocą ustawy udział w spółce jest uznawany za pośrednią formę prowadzenia jej działalności gospodarczej, jeżeli nie jest ona okazjonalna i dotyczy co najmniej 10% kapitału zakładowego z prawem głosu bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem innych spółek, w których SGPS ma pozycję dominującą”.

14 Zgodnie z art. 4 tego dekretu z mocą ustawy:

„1. SGPS są upoważnione do świadczenia technicznych usług administracji i zarządzania wszystkim lub niektórym spółkom, w których posiadają udziały w rozumieniu art. 1 ust. 2 i art. 3 ust. 3 lit. a)–c) lub z którymi zawarły umowy podporządkowania.

2. Świadczenie usług musi być przedmiotem umowy na piśmie wskazującej odpowiednie wynagrodzenie”.

Postępowanie gówne i pytania prejudycjalne

15 Wnosząca odwołanie w postępowaniu gównym jest spółką holdingową, która poza działalnością polegającą na nabywaniu, posiadaniu i zarządzaniu udziałami prowadzi działalność w zakresie zarządzania i strategicznej koordynacji przedsiębiorstw działających na rynkach telekomunikacji, mediów, oprogramowania i integracji systemów.

16 W ramach swojej działalności w 2005 r. Sonaecom nabyła w systemie VAT zewnętrzne usługi doradcze polegające na badaniu rynku pod kątem nabycia udziałów w operatorze

telekomunikacyjnym Cabovisão. Zgodnie z twierdzeniami Sonaecomu mia? on zamiar prowadzi? dzia?alno?? gospodarcz? polegaj?c? na ?wiadczeniu na rzecz Cabovisão us?ug zarz?dzania opodatkowanych VAT. Ostatecznie nabycie to nie dosz?o do skutku.

17 Ponadto w czerwcu 2005 r. wnosz?ca odwo?anie w post?powaniu g?ównym zap?aci?a bankowi inwestycyjnemu BCP Investimento prowizj? za us?ugi zwi?zane z organizacj?, opracowaniem struktury i gwarancj? ustanowienia po?yczki obligacyjnej w wysoko?ci 150 mln EUR. Z postanowienia odsy?aj?cego wynika, ?e po?yczka ta mia?a na celu wyposa?y? spó?ki zale?ne Sonaecomu w ?rodki, których potrzebowa?y na realizacj? inwestycji bezpo?rednich w technologii? „triple play”. Natomiast zgodnie z informacjami dostarczonymi przez Sonaecom podczas rozprawy spó?ka zamierza?a wykorzysta? uzyskany w ten sposób kapita? w celu nabycia udzia?ów w Cabovisão i inwestowa? w ten sposób w nowy segment dzia?alno?ci zwany „triple play”.

18 Poniewa? te projekty inwestycyjne nie dosz?y do skutku, wnosz?ca odwo?anie w post?powaniu g?ównym postanowi?a nast?pnie przekaza? ten kapita? do dyspozycji swojej spó?ki dominuj?cej, Sonae SGPS, w formie po?yczki.

19 W tym samym roku podatkowym Sonaecom odliczy? w ca?o?ci od nale?nego VAT odpowiednie kwoty VAT naliczonego w zwi?zku z nabytymi us?ugami.

20 Po przeprowadzeniu kontroli organ podatkowy zakwestionowa? dokonane w ten sposób odliczenie VAT, uznaj?c, ?e nabycie us?ug rozpatrywanych w post?powaniu g?ównym nie mia?o na celu przeprowadzenia transakcji obj?tych podatkiem nale?nym zgodnie z art. 17 ust. 2 i 3 szóstej dyrektywy i art. 20 CIVA.

21 Organ ten dokona? zatem korekt arytmetycznych, które doprowadzi?y do wydania decyzji ustalaj?cych wysoko?? VAT i odsetek wyrównawczych w ??cznej kwocie 1 088 675,77 EUR.

22 Sonaecom wniós? skarg? na te decyzje ustalaj?ce wysoko?? zobowi?zania podatkowego do Tribunal Administrativo e Fiscal do Porto (s?du administracyjnego i podatkowego w Porto, Portugalia). Wyrokiem z dnia 28 czerwca 2016 r. s?d ten oddali? skarg? ze wzgl?du na to, ?e VAT naliczony przez wnosz?c? odwo?anie nie podlega? odliczeniu.

23 Sonaecom wniós? odwo?anie od tego wyroku do Supremo Tribunal Administrativo (naczelnego s?du administracyjnego, Portugalia).

24 Przed s?dem odsy?aj?cym wnosz?ca odwo?anie w post?powaniu g?ównym, która powo?uje si? na swój status holdingu mieszanego i twierdzi, ?e jej interwencja w zarz?dzanie spó?kami zale?nymi ma charakter powtarzalny, podnosi, ?e us?ugi rozpatrywane w post?powaniu g?ównym nie by?y zwi?zane z dzia?alno?ci? „posiadania i zarz?dzania udzia?ami”, lecz z jej dzia?alno?ci? prowadzon? w dziedzinie ?wiadczenia us?ug technicznych i zarz?dzania jej spó?kami zale?nymi, która to dzia?alno?? podlega opodatkowaniu VAT i za któr? otrzymuje wynagrodzenie.

25 W konsekwencji, skoro bezspornie istnieje bezpo?redni zwi?zek pomi?dzy us?ugami ?wiadczonymi na rzecz jej spó?ek zale?nych a nabyciem us?ug rozpatrywanych w post?powaniu g?ównym, naliczony podatek VAT podlega odliczeniu.

26 Wnosząca odwołanie w postępowaniu gównym dodaje, że okoliczności, iż nabycie udziałów nie doszło do skutku, jest pozbawiona istotnego znaczenia i nie podważa faktu, że nabycie usług zostało dokonane w ramach działalności polegającej na dokonywaniu transakcji podlegających opodatkowaniu VAT.

27 W tych okolicznościach Supremo Tribunal Administrativo (naczelny sąd administracyjny) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy odliczenie przez wnoszącą odwołanie, [Sonaecom], podatku naliczonego za usługi doradztwa w zakresie badania rynku w perspektywie nabycia udziałów w kapitale spółek, jeżeli przedmiotowe nabycie nie doszło do skutku, jest zgodne z przepisami dotyczącymi odliczeń VAT ustanowionymi w [szóstej dyrektywie], a konkretnie w art. 4 ust. 1 i 2 oraz art. 17 ust. 1, 2 i 5?

2) Czy odliczenie przez wnoszącą odwołanie, [Sonaecom], podatku naliczonego od zapłaty [BCP Investimento] prowizji za zorganizowanie i opracowanie struktury pożyczki obligacyjnej, której zacięgnięcie planowano w celu wyczerpania się do struktury finansowania spółek, w których wnosząca odwołanie posiada udziały, która to pożyczka, gdy rozpatrywane inwestycje nie doszły do skutku, przeszła w całości na Sonae SGPS (spółką dominującą grupy), jest zgodne z przepisami dotyczącymi odliczeń VAT ustanowionymi w szóstej dyrektywie VAT, a konkretnie w art. 4 ust. 1 i 2 oraz art. 17 ust. 1, 2 i 5?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

28 W pierwszym pytaniu prejudycjalnym sąd odsyłający zwraca się do Trybunału w istocie o ustalenie, czy art. 4 ust. 1 i 2 oraz art. 17 ust. 1, 2 i 5 szóstej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że spółka holdingowa, której udział w zarządzaniu spółkami zależnymi ma charakter powtarzalny, jest uprawniona do odliczenia VAT naliczonego w związku z nabyciem usług doradztwa w zakresie badania rynku pod kątem nabycia udziałów w innej spółce, jeżeli nabycie to ostatecznie nie miało miejsca.

29 Tytułem wstępu należy przypomnieć, że dyrektywa VAT, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2007 r., uchyliła szóstą dyrektywę, nie wprowadzając do niej zmian co do istoty. Ponieważ wążciwe przepisy dyrektywy VAT mają zasadniczo identyczną treść jak wążciwe przepisy szóstej dyrektywy, orzecznictwo Trybunału dotyczące dyrektywy VAT ma również zastosowanie do szóstej dyrektywy (zob. analogicznie wyrok z dnia 3 lipca 2019 r., *The Chancellor, Masters and Scholars of the University of Cambridge*, C-316/18, EU:C:2019:559, pkt 17).

30 W tym kontekście w pierwszej kolejności należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem spółka, której jedynym przedmiotem działalności jest obejmowanie udziałów w innych spółkach, bez uczestniczenia bezpośrednio lub pośrednio w zarządzaniu tymi spółkami, nie ma statusu podatnika VAT w rozumieniu art. 4 szóstej dyrektywy i nie ma prawa do odliczenia zgodnie z art. 17 tej dyrektywy. Samo nabywanie i posiadanie udziałów lub akcji spółek nie stanowi bowiem działalnością gospodarczą w rozumieniu szóstej dyrektywy, przynajmniej ich nabywcy lub posiadaczowi status podatnika, ponieważ samego przejęcia udziałów kapitałowych w innych przedsiębiorstwach nie można uznać za korzystanie z dobra celem stałego osiągnięcia zysku. Otrzymanie ewentualnej dywidendy, owocu tego udziału, wynika bowiem z samego posiadania dobra (wyroki: z dnia 5 lipca 2018 r., *Marle Participations*, C-320/17, EU:C:2018:537, pkt 27, 28; z dnia 17 października 2018 r., *Ryanair*, C-249/17, EU:C:2018:834, pkt 16 i

przytoczone tam orzecznictwo).

31 Inaczej jest, gdy udziałowi towarzyszy pośrednia lub bezpośrednia ingerencja w zarządzanie spółkami, w których udział został nabyty, jeżeli skutkuje to dokonywaniem czynności podlegających opodatkowaniu VAT, takich jak świadczenie usług administracyjnych, księgowych, handlowych i technicznych, bez uszczerbku dla praw właściciela udziału jako akcjonariusza lub wspólnika (wyroki: z dnia 5 lipca 2018 r., *Marle Participations*, C-320/17, EU:C:2018:537, pkt 29; z dnia 17 października 2018 r., *Ryanair*, C-249/17, EU:C:2018:834, pkt 17 i przytoczone tam orzecznictwo).

32 Jak wskazała rzeczniczka generalna w pkt 30 opinii, holding mieszany jest spółką, która obok swojej niemającej charakteru gospodarczego działalności holdingowej, polegającej na posiadaniu udziałów w innych spółkach i niepodlegającej opodatkowaniu VAT, prowadzi również działalność gospodarczą. Z orzecznictwa wynika, że także i holding mieszany, który nie tylko posiada udziały w spółkach, lecz również świadczy niektórym z tych spółek odpłatnie i podlegające opodatkowaniu usługi, jest w tym ostatnim zakresie podatnikiem, któremu odliczenie podatku naliczonego przysuguje jednakże tylko częściowo (zob. podobnie wyroki: z dnia 27 września 2001 r., *Cibo Participations*, C-16/00, EU:C:2001:495, pkt 22; z dnia 13 marca 2008 r., *Securenta*, C-437/06, EU:C:2008:166, pkt 31).

33 Ponadto z uwagi na fakt, że na działalność gospodarczą w rozumieniu szóstej dyrektywy może składać się kilka następujących po sobie czynności, już czynności przygotowawcze powinny być zaliczane do działalności gospodarczej. Zatem każdy, kto ma zamiar rozpocząć w sposób samodzielny działalność gospodarczą, co potwierdzają okoliczności obiektywne, oraz kto dokona na ten cel pierwszych wydatków inwestycyjnych, należy uznawać za podatnika (wyrok z dnia 17 października 2018 r., *Ryanair*, C-249/17, EU:C:2018:834, pkt 18 i przytoczone tam orzecznictwo).

34 Wynika z tego, że spółka, która dokonuje czynności przygotowawczych wpisujących się w ramy projektu nabycia akcji innej spółki z zamiarem prowadzenia działalności gospodarczej polegającej na uczestniczeniu w zarządzaniu tą spółką poprzez świadczenie na jej rzecz usług w zakresie zarządzania opodatkowanych VAT, należy uważać za podatnika w rozumieniu szóstej dyrektywy (zob. podobnie wyrok z dnia 17 października 2018 r., *Ryanair*, C-249/17, EU:C:2018:834, pkt 19).

35 W niniejszym przypadku z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wynika, że Sonaecom zamierza świadczyć Cabovisão, w której planowała wykupić udziały, usługi w zakresie zarządzania opodatkowane VAT, a w konsekwencji – prowadzi działalność gospodarczą w rozumieniu szóstej dyrektywy. W związku z tym Sonaecom, jako holding mieszany, należy w zasadzie uważać za podatnika w rozumieniu szóstej dyrektywy, czego zbadanie należy do sądu odsyłającego.

36 Odnosząc się w drugiej kolejności do prawa do odliczenia, z art. 17 szóstej dyrektywy wynika, że w sytuacji gdy podatnik działający w takim charakterze w chwili nabycia towarów lub usług używa tych towarów lub usług na potrzeby dokonywanych przez siebie opodatkowanych transakcji, jest on uprawniony do odliczenia VAT należnego lub zapłaconego z tytułu tych towarów lub usług. Zgodnie z art. 10 ust. 2 akapit pierwszy i art. 17 szóstej dyrektywy to prawo do odliczenia powstaje w chwili, gdy podatek staje się wymagalny, to znaczy w momencie dostarczenia towaru lub świadczenia usługi (wyrok z dnia 17 października 2018 r., *Ryanair*, C-249/17, EU:C:2018:834, pkt 21 i przytoczone tam orzecznictwo).

37 Prawo do odliczenia, o którym mowa w art. 17 i nast. szóstej dyrektywy, stanowi integralną część systemu VAT i co do zasady nie podlega ograniczeniu. Jest ono wykonywane w sposób

bezporedni w stosunku do całego podatku obciążającego czynności powodujące naliczenie podatku (wyrok z dnia 17 października 2018 r., Ryanair, C-249/17, EU:C:2018:834, pkt 22 i przytoczone tam orzecznictwo).

38 System odliczeń ma bowiem na celu całkowite uwolnienie przedsiębiorcy od ciężaru VAT podlegającego zapłacie lub zapłaconego w ramach całej prowadzonej przez niego działalności gospodarczej. Wspólny system VAT gwarantuje w ten sposób w zakresie ciężaru podatkowego neutralność jakiegokolwiek działalności gospodarczej, niezależnie od jej celu lub rezultatu, pod warunkiem że co do zasady podlega ona sama temu podatkowi (wyrok z dnia 17 października 2018 r., Ryanair, C-249/17, EU:C:2018:834, pkt 23).

39 Zasada neutralności VAT w odniesieniu do obciążenia finansowego przedsiębiorstwa wymaga, by ponoszenie pierwszych kosztów inwestycyjnych na potrzeby i na cele przedsiębiorstwa było uznawane za działalność gospodarczą, i z zasadą tą byłoby sprzeczne, gdyby działania te rozpoczynały się dopiero w chwili, gdy powstaje dochód podlegający opodatkowaniu. Jakkolwiek inna interpretacja zagrażałaby obciążeniem przedsiębiorcy kosztem VAT w ramach jego działalności gospodarczej, uniemożliwiając mu odliczenie tego podatku, i dokonywałaby arbitralnego rozróżnienia między wydatkami inwestycyjnymi dokonanyymi na potrzeby przedsiębiorstwa w zależności od tego, czy są one dokonywane przed faktycznym jej rozpoczęciem czy w trakcie jej prowadzenia (wyrok z dnia 17 października 2018 r., Ryanair, C-249/17, EU:C:2018:834, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo).

40 Ponadto powstałe już prawo do odliczenia trwa, nawet jeżeli planowana działalność gospodarcza nie została póki nie zrealizowana, a co za tym idzie, nie zaowocowała transakcjami podlegającymi opodatkowaniu lub podatnik nie mógł skorzystać z towarów lub usług uprawniających do odliczenia w ramach transakcji podlegających opodatkowaniu z uwagi na okoliczności niezależne od jego woli. Inna wykładnia byłaby sprzeczna z zasadą neutralności VAT w odniesieniu do obciążenia podatkowego przedsiębiorstwa. Przy traktowaniu pod względem podatkowym tej samej działalności inwestycyjnej mogłaby ona stworzyć nieuzasadnione różnice między przedsiębiorstwami już dokonującymi transakcji podlegających opodatkowaniu i innymi, które poprzez inwestycje zamierzają rozpocząć działalność w ramach transakcji podlegających opodatkowaniu. Podobnie powstają arbitralne różnice między tymi ostatnimi przedsiębiorstwami w odniesieniu do tego, że ostateczna akceptacja odliczeń zależy od kwestii tego, czy takie inwestycje prowadzą do opodatkowanych transakcji czy do nich nie prowadzą (wyrok z dnia 17 października 2018 r., Ryanair, C-249/17, EU:C:2018:834, pkt 25 i przytoczone tam orzecznictwo).

41 Ponadto zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, aby można było przyznać podatnikowi prawo do odliczenia VAT naliczonego i określić zakres tego prawa, konieczne jest, co do zasady, istnienie bezpodległego i bezpośredniego związku pomiędzy konkretną transakcją powodującą naliczenie podatku a jedną lub kilkoma transakcjami objętymi podatkiem należnym, które rodzają prawo do odliczenia. Prawo do odliczenia VAT naliczonego przy nabyciu towarów lub usług wymaga zatem, by wydatki poczynione celem ich nabycia stanowiły element składowy ceny transakcji objętych podatkiem należnym, rodzających prawo do jego odliczenia (wyrok z dnia 17 października 2018 r., Ryanair, C-249/17, EU:C:2018:834, pkt 26 i przytoczone tam orzecznictwo).

42 Prawo do odliczenia zostaje jednak również przyznane podatnikowi nawet w przypadku braku bezpodległego i bezpośredniego związku pomiędzy konkretną transakcją powodującą naliczenie podatku a jedną transakcją objętą podatkiem należnym lub większą liczbą takich transakcji, które dają prawo do odliczenia, gdy koszty omawianych usług należą do kosztów ogólnych podatnika i jako takie stanowią elementy składowe ceny dostarczanych przez niego towarów lub świadczonych przez niego usług. Koszty takie zachowują bowiem bezpośredni i bezpośredni związek z

ca?okszta?tem dzia?alno?ci gospodarczej podatnika (wyrok z dnia 17 pa?dziernika 2018 r., Ryanair, C?249/17, EU:C:2018:834, pkt 27 i przytoczone tam orzecznictwo).

43 Trybuna? orzek? natomiast, ?e koszty zwi?zane z nabyciem udzia?ów lub akcji w spó?kach zale?nych poniesione przez spó?k? holdingow? bior?c? udzia? w zarz?dzaniu tymi spó?kami i w zwi?zku z tym wykonuj?c? dzia?alno?? gospodarcz? powinny by? uwa?ane za nale??ce do kosztów ogólnych tej spó?ki holdingowej, a obci??aj?cy te koszty VAT co do zasady powinien podlega? pe?nemu odliczeniu, chyba ?e niektóre transakcje gospodarcze dokonane na pó?niejszym etapie obrotu s? zwolnione z VAT na podstawie szóstej dyrektywy, bowiem wówczas prawo do odliczenia powinno by? realizowane tylko wed?ug zasad przewidzianych w art. 17 ust. 5 tej dyrektywy (wyrok z dnia 16 lipca 2015 r., Larentia + Minerva i Marenave Schiffahrt, C?108/14 i C?109/14, EU:C:2015:496, pkt 33).

44 W niniejszym przypadku z akt sprawy, którymi dysponuje Trybuna?, wydaje si? wynika?, ?e rozpatrywane w post?powaniu g?ównym us?ugi doradcze zosta?y nabyte w ramach planowanego przez Sonaecom nabycia udzia?ów w spó?ce oraz ?e Sonaecom zamierza? prowadzi? na rzecz tej spó?ki dzia?alno?? gospodarcz? polegaj?c? na ?wiadczeniu jej us?ug zarz?dzania obj?tych VAT, czego ustalenie nale?y do s?du odsy?aj?cego.

45 Tym samym, skoro zgodnie z orzecznictwem Trybuna?u koszty zwi?zane ze wspomnianymi us?ugami doradztwa stanowi? cz??? kosztów ogólnych Sonaecomu z tytu?u dzia?alno?ci gospodarczej, któr? wykonuje jako holding mieszany, spó?ka ta korzysta co do zasady z prawa do pe?nego odliczenia VAT zap?aconego od tych us?ug.

46 Ponadto, jak przypomniano w pkt 40 niniejszego wyroku, okoliczno??, ?e ostatecznie transakcja nie dosz?a do skutku, nie ma wp?ywu na prawo do odliczenia VAT, które pozostaje nabyte.

47 Nale?y jednak u?ci?li?, ?e w przypadku gdyby okaza?o si?, ?e wnosz?ca odwo?anie w post?powaniu g?ównym ?wiadczy?a us?ugi obj?te VAT, w?a?ciwie dla jej dzia?alno?ci gospodarczej, jedynie cz???ci swoich spó?ek zale?nych, czego ustalenie nale?y do s?du krajowego, VAT zap?acony od kosztów ogólnych b?dzie móg? zosta? odliczony jedynie proporcjonalnie do kosztów, które s? nierozzerwalnie zwi?zane z dzia?alno?ci? gospodarcz? wnosz?cej odwo?anie w post?powaniu g?ównym jako podatnika, zgodnie z metod?, której ustalenie nale?y do pa?stw cz?onkowskich (zob. podobnie wyrok z dnia 5 lipca 2018 r., Marle Participations, C?320/17, EU:C:2018:537, pkt 37).

48 W tym wzgl?dzie nale?y przypomnie?, ?e wykonuj?c to uprawnienie, pa?stwa cz?onkowskie powinny uwzgl?dni? cel i kontekst systemowy szóstej dyrektywy i w zwi?zku z tym okre?li? sposób obliczania obiektywnie odzwierciedlaj?cy cz??? wydatków na wcze?niejszym etapie obrotu faktycznie przypadaj?cych na poszczególne rodzaje dzia?alno?ci gospodarczej i niemaj?cej charakteru gospodarczego (zob. podobnie wyrok z dnia 5 lipca 2018 r., Marle Participations, C?320/17, EU:C:2018:537, pkt 37 i przytoczone tam orzecznictwo).

49 Maj?c na wzgl?dzie ca?o?? powy?szych rozwa?a?, odpowied? na pytanie pierwsze powinna brzmie? nast?puj?co: art. 4 ust. 1 i 2 oraz art. 17 ust. 1, 2 i 5 szóstej dyrektywy nale?y interpretowa? w ten sposób, ?e holding mieszany, którego udzia? w zarz?dzaniu spó?kami zale?nymi ma charakter powtarzalny, jest uprawniony do odliczenia VAT naliczonego w zwi?zku z nabyciem us?ug doradztwa w zakresie badania rynku pod k?tem nabycia udzia?ów w innej spó?ce, równie? je?eli nabycie to ostatecznie nie mia?o miejsca.

W przedmiocie pytania drugiego

50 W drugim pytaniu prejudycjalnym sąd odsyłający zwraca się do Trybunału w istocie o ustalenie, czy art. 4 ust. 1 i 2 oraz art. 17 ust. 1, 2 i 5 szóstej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że holding mieszany, którego udział w zarządzaniu spółkami zależnymi ma charakter powtarzalny, jest uprawniony do odliczenia VAT naliczonego od prowizji zapłaconej instytucji kredytowej za zorganizowanie i opracowanie struktury pożyczki obligacyjnej przeznaczonej na inwestycje w określonym sektorze, jeżeli nie doszły one ostatecznie do skutku, a kapitał uzyskany w drodze tej pożyczki został przekazany w całości spółce dominującej grupy w formie pożyczki.

51 Udzielenie odpowiedzi na to pytanie wymaga ustalenia, czy zgodnie z art. 17 szóstej dyrektywy do celów odliczenia VAT naliczonego od usług należy uwzględnić planowane wykorzystanie czy też faktyczne wykorzystanie tych usług przez podatnika.

52 W tym względzie art. 17 ust. 2 lit. a) szóstej dyrektywy stanowi, że podatnik jest uprawniony do odliczenia naliczonego podatku, o ile towary i usługi „są używane” na potrzeby jego transakcji podlegających opodatkowaniu.

53 W konsekwencji, jak zauważa rzecznik generalna w pkt 54 opinii, z brzmienia tego przepisu wynika, że prawo do odliczenia podatku naliczonego opiera się na podejściu uzależniającym je w najwyższym stopniu od rzeczywistego wykorzystania towarów i usług nabytych przez podatnika.

54 Za taką literalną wykładnię przemawia analiza kontekstu, w jaki wpisuje się wspomniany przepis, a także jego celu oraz celu szóstej dyrektywy.

55 Odnosząc się do kontekstu, w jaki wpisuje się art. 17 ust. 2 lit. a) szóstej dyrektywy, należy stwierdzić, że w kwestii odliczenia podatku naliczonego od towarów o użyciu mieszanym art. 17 ust. 5 akapit trzeci lit. a)–d) tej dyrektywy wymienia różne środki korygujące, które państwa członkowskie mogą przyjąć w szczególności w celu stosowania bardziej szczegółowych zasad obliczania proporcjonalnego udziału odliczenia, niż przewiduje to art. 19 ust. 1 akapit drugi tej dyrektywy, z uwzględnieniem szczególnych cech działalności danego podatnika.

56 W tych ramach, jak wskazała rzecznik generalna w pkt 55 opinii, państwa członkowskie mogą przewidzieć inne metody obliczania niż formuły oparte na wielkości obrotu przewidziane w szóstej dyrektywie, jeżeli przyjęta metoda zapewnia dokładniejszy wynik (zob. podobnie wyroki: z dnia 8 listopada 2012 r., BLC Baumarkt, C-511/10, EU:C:2012:689, pkt 23–26; z dnia 9 czerwca 2016 r., Wolfgang und Dr. Wilfried Rey Grundstücksgemeinschaft, C-332/14, EU:C:2016:417, pkt 33).

57 Ponadto z art. 20 ust. 6 szóstej dyrektywy, który dotyczy korekty odliczenia podatku naliczonego, wynika, że odliczenie to powinno być, jak zauważa rzecznik generalna w pkt 55 opinii, dostosowane w sposób możliwie najdokładniejszy do faktycznego wykorzystania, aby podatnik nie uzyskał „nieuzasadnionych korzyści” ani nie poniósł „nieuzasadnionych strat”.

58 Tak więc nie tylko z art. 17 ust. 2 lit. a), lecz również z innych przepisów szóstej dyrektywy wynika, że opiera się ona na logice, zgodnie z którą odliczenie podatku naliczonego przez podatnika powinno w jak największym stopniu odpowiadać rzeczywistemu wykorzystaniu nabytych przez niego towarów i usług.

59 W konsekwencji rzeczywiste wykorzystanie towarów i usług przeważa nad pierwotnym zamiarem.

60 Odnosząc się do celu art. 17 ust. 2 lit. a) szóstej dyrektywy i jej celowości, należy stwierdzić, że podejście, zgodnie z którym prawo do odliczenia VAT naliczonego byłoby oparte wyłącznie na zamiarze podatnika co do wykorzystania nabytych towarów i usług, a nie na ich rzeczywistym użyciu, mogłoby zagrozić samemu funkcjonowaniu systemu VAT.

61 Jak bowiem przypomniano już w pkt 38 niniejszego wyroku, system odliczeń ma na celu całkowite zwolnienie przedsiębiorcy z obciążenia VAT należnym lub uiszczonym w ramach wszelkiej prowadzonej przez niego działalności gospodarczej. Wspólny system VAT zapewnia zatem, by wszelka działalność gospodarcza, bez względu na jej cel czy rezultaty, pod warunkiem że co do zasady podlega ona sama opodatkowaniu VAT, była opodatkowana w sposób całkowicie neutralny (wyroki: z dnia 14 lutego 1985 r., Rompelman, 268/83, EU:C:1985:74, pkt 19; z dnia 28 lutego 2018 r., Imofloresmira – Investimentos Imobiliários, C-672/16, EU:C:2018:134, pkt 38 i przytoczone tam orzecznictwo).

62 Aby uniknąć zakłóceń konkurencji, zasada neutralności podatkowej zakazuje ponadto, by podmioty gospodarcze, które faktycznie dokonują tego samego rodzaju transakcji, były traktowane odmiennie w zakresie poboru VAT (zob. podobnie wyrok z dnia 10 września 2002 r., Kügler, C-141/00, EU:C:2002:473, pkt 30 i przytoczone tam orzecznictwo).

63 Stosowanie tej zasady oznacza zatem, że wszyscy podatnicy, którzy dokonali transakcji opodatkowanych w tym samym okresie podatkowym, skorzystają z prawa do odliczenia VAT naliczonego, lecz również, że, a contrario, podatnikom, którzy dokonali podobnych, lecz zwolnionych z VAT transakcji, nie przysuguje takie prawo.

64 Artykuł 17 ust. 2 i 3 szóstej dyrektywy stanowi, że podatnik ma prawo do odliczenia VAT naliczonego wyłącznie w odniesieniu do towarów i usług mających związek z transakcjami objętymi VAT należnym. Natomiast gdy towary lub usługi nabyte przez podatnika są związane z transakcjami zwolnionymi z podatku lub niepodlegającymi VAT, nie może dojść ani do poboru podatku należnego, ani do odliczenia podatku naliczonego (zob. podobnie wyrok z dnia 14 września 2017 r., Iberdrola Inmobiliaria Real Estate Investments, C-132/16, EU:C:2017:683, pkt 30 i przytoczone tam orzecznictwo).

65 Jak zaś wskazała rzeczniczka generalna w pkt 58 opinii, prawo do odliczenia podatku naliczonego oparte wyłącznie na wcześniejszym zamiarze dokonania przez podatnika transakcji podlegających VAT, które nie uwzględniałyby charakteru rzeczywiście dokonanych przez niego transakcji, dawałoby mu przewagę konkurencyjną w stosunku do innych przedsiębiorstw, które dokonały podobnych transakcji, co w rezultacie byłoby sprzeczne z zasadą neutralności podatkowej.

66 Zatem zgodnie z art. 17 szóstej dyrektywy do celów odliczenia VAT naliczonego od usług należy brać pod uwagę faktyczne wykorzystanie towarów i usług nabytych przez podatnika, a nie zamierzony przez niego użytek.

67 W niniejszej sprawie, jak przypomniano w pkt 17 i 18 niniejszego wyroku, z postanowienia odsyłającego wynika, że w 2005 r. wnosząca odwołanie w postępowaniu głównym uciążliwa VAT z tytułu zapłaty BCP Investimento prowizji za zorganizowanie i opracowanie struktury pożyczki obligacyjnej w wysokości 150 mln EUR w celu sfinansowania inwestycji w sektorze „triple play”. Ponieważ jednak te projekty inwestycyjne nie doszły do skutku, wnosząca odwołanie w postępowaniu głównym postanowiła następnie przekazać te kwoty do dyspozycji swojej spółki dominującej, Sonae SGPS, w formie pożyczki.

68 Skoro zaś opisana transakcja pożyczki, która stanowi faktyczne wykorzystanie usług

nabytych przez wnosząc odwołanie w postępowaniu gównym, zalicza się do transakcji zwolnionych na podstawie art. 13 cz. B lit. d) pkt 1 szóstej dyrektywy, spółka ta nie może być uprawniona, zgodnie z art. 17 tej dyrektywy, do odliczenia od podatku, który jest zobowiązana zapłacić, VAT naliczonego od prowizji zapłaconej BCP Investimento.

69 Jak przypomniano w pkt 17 niniejszego wyroku, zgodnie z informacjami podanymi przez Sonaecom na rozprawie, przewidywane wykorzystanie kapitału uzyskanego w drodze pożyczki do nabycia udziałów w Cabovisão i zainwestowania w ten sposób w nowy segment działalności, tzw. „triple play”, a nie do wyposażenia swoich spółek zależnych w środki umożliwiające im dokonywanie inwestycji w tym sektorze, jak to wynika z postanowienia odsyłającego. Gdyby nawet jednak ta okoliczność została wykazana, to w żadnym razie nie wpływa ona na wnioski przedstawione w pkt 68 niniejszego wyroku, ponieważ dotyczy ona nie faktycznego wykorzystania usług nabytych przez wnosząc odwołanie, lecz wyłączenie tego, które pierwotnie planowała.

70 Wniosku tego nie podważa również argument wnoszącej odwołanie w postępowaniu gównym, zgodnie z którym, chociaż nie istnieje bezpośredni związek między kosztami ponoszonymi w związku z emisją pożyczki obligacyjnej a transakcją objętą podatkiem należnym, koszty te podlegają odliczeniu jako koszty ogólne przedsiębiorstwa.

71 Jak bowiem zauważa rzecznik generalna w pkt 64 opinii, istnieje bezpośredni i ścisły związek pomiędzy usługami nabytymi przez wnosząc odwołanie w postępowaniu gównym na wcześniejszym etapie obrotu a transakcją zwolnioną na późniejszym etapie, czyli udzieleniem pożyczki jej spółce dominującej.

72 Mając powyższe na względzie, odpowiedź na pytanie drugie powinna brzmieć następująco: art. 4 ust. 1 i 2 oraz art. 17 ust. 1, 2 i 5 szóstej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że holding mieszany, którego udział w zarządzaniu spółkami zależnymi ma charakter powtarzalny, nie jest uprawniony do odliczenia VAT naliczonego od prowizji zapłaconej instytucji kredytowej za zorganizowanie i opracowanie struktury pożyczki obligacyjnej przeznaczonej na inwestycje w określonym sektorze, jeżeli nie doszły one ostatecznie do skutku, a kapitał uzyskany w drodze tej pożyczki został przekazany w całości spółce dominującej grupy w formie pożyczki.

W przedmiocie kosztów

73 Dla stron w postępowaniu gównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu gównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

1) **Artykuł 4 ust. 1 i 2 oraz art. 17 ust. 1, 2 i 5 szóstej dyrektywy Rady 77/388/EWG z dnia 17 maja 1977 r. w sprawie harmonizacji ustawodawstw państw członkowskich w odniesieniu do podatków obrotowych – wspólny system podatku od wartości dodanej: ujednolicona podstawa wymiaru podatku, należy interpretować w ten sposób, że holding mieszany, którego udział w zarządzaniu spółkami zależnymi ma charakter powtarzalny, jest uprawniony do odliczenia podatku od wartości dodanej naliczonego w związku z nabyciem usług doradztwa w zakresie badania rynku pod kątem nabycia udziałów w innej spółce, również jeżeli nabycie to ostatecznie nie miało miejsca.**

2) **Artykuł 4 ust. 1 i 2 oraz art. 17 ust. 1, 2 i 5 szóstej dyrektywy 77/388 należy interpretować w ten sposób, że holding mieszany, którego udział w zarządzaniu spółkami zależnymi ma charakter powtarzalny, nie jest uprawniony do odliczenia podatku od wartości dodanej naliczonego od prowizji zapłaconej instytucji kredytowej za zorganizowanie i opracowanie struktury pożyczki obligacyjnej przeznaczonej na inwestycje**

w określonym sektorze, jeżeli nie doszły one ostatecznie do skutku, a kapitał uzyskany w drodze tej pożyczki został przekazany w całości spółce dominującej grupy w formie pożyczki.

Podpisy

* Język postępowania: portugalski.